

Rahvuslik põllumees eestluse mõtte kandjana – minevik ja tänapäev

Ründo Mülts

Ettekanne Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi Eesti Vabariigi 97. aastapäevale pühendatud kontsertaktusel

Eesti rahvusideoloog Oskar Loorits on öelnud: "*Meie saatatus on siiski meis endis mitte pimedas juhuses.*"

Eestlase rahvusteadvuses on kesksel kohal kinnihoidmine oma keelest ja maast. Enamiku ajaloost on meie esivanemad kutsunud end maarahvaks. Maa on olnud meie hing, maa harimine on tähendanud mitte ainult enese toitmist, vaid ka maaga seotuse pühalikkuse kinnitust. Selles on talletunud meie pärimuskultuur. Vanasõnagi ütleb: "Narri põldu üks kord, siis narrib põld sind seitse korda." Olen viimasel ajal üpriski palju mõtisklenud, kus võiks paikneda eesti kultuuri materiaalne aluspõhi ja kes aegade jooksul on olnud selle kandjateks. Võtnud aluseks Kaarel Liidakult laenatud põhimõtte, kui rahvuslik mõte tahab olla tõesti rahvuslik, mitte kunstlik ja peale sunnitud, siis on tema alusteks: rahva sotsiaalne struktuur, rahva iseloom, maa ajalugu ja asend. Loomulikel alustel püsiv ideoloogia saab haarata rahva hulki. Lugeses Kesk-Eesti vaimse kultuuri-pärandi programmi koostamiseks läbi meie kirjandusklassiku Anton Hansen Tammsaare "Tõe ja õiguse" köited, veendusin, et Eesti rahvuskultuuri aluspõhjaks on sinne maa ning seda töökuse ja vaimsusega kujundanud põllumees. Järgnevas ettekandes püüan mõningate katkendlike, kohati pooltoorete mõttekäikudega vaadelda rahvusliku põllumehe rolli eestluse mõtte kandjana – seda nii minevikus kui ka tänapäeval.

Eesti talu juured ulatuvad tagasi muinasaega. Kui ajaloo valgus maarahvale langes, siis olid esivanemad mitmete iseloomulike joontega valmis kujunemiseks. Maarahvas elas küldes ja külad koosnesid taludest. Talu rikkuse moodustasid loomad ja põllumaa ning kogu seda protsessi juhtis põllumees. Talupoega on tihti tahetud näidata kui pimedat tööorja, kes oma igapäevaseid ülesandeid täites ainult igapäevasele leivale, kehakattele ja peavarjule. Tegelikult ei nõudnud talupidamine mitte üksnes kehalist jõudu ning sisseharjutud tööliigutusi, vaid ka praktilist mõistust ja teadmisi, mis polnud kõik rakenduslikku laadi. Vajalik oli ümbritseva looduse- ja traditsioonilise ajaarvamise tundmine, rääkimata teadmistest rahvameditsiinis ja muudest tehnilistest oskustest. Mitmed neist rahvusele omastest tarkustest on kandunud ka tänapäeva.

Raamatutarkuse ja kirjaoskuse tungimisel taludesse suurenes talupoja roll vaimsuse konstrueerimisel ja loovuse arengul. Seda soodustas endisaegne talu kui sotsiaalne ja majanduslik tervik, mille ideaaliks oli olla võimalikult sõltumatu. Paratamatus, et majapidamised kuulusid valdavas enamuses mõisamajanduse kontrolli alla, kärpis talu võimalusi ainult välja poole. Oma kodus oli talupoeg eelkõige perekonnapea ja majapidamise korraldaja. 1860-ndate avanes

kauaoodatud võimalus osta talusid päriks. Eelneva tulemusel kujunes rahvuslikul ärkamisajal põllumehest olulisem eestluse kandja ja identiteedi säilitaja. Tolleaegsed maarahva eestkõnelejad eesotsas Carl Robert Jakobsoniga väitsid, et pärisperemeheks saamise protsess aitaks kindlustada rahvusliku identiteedi säilitamise. Sellest ajast pärit Jakob Pärna jutustuse "Oma tuba, oma luba" tiitel on nagu lipukiri, mille järel sammudes põllumees viib eesti rahva iseolemise teele. Maaeluga seotud rahvuslaste eestvõttel sai 1869. aastal Tartus teoks tänini eesti rahvusele ilmet andev laulupidude traditsioon. Kuigi mõte laenati baltisakslastelt, oli ürituse kordaminekul oluline roll põllumeestel. Jättes kõrvale tegemist nõudvad talutööd, leidsid nad vaimsust, et sõita kibekiirel tööajal kollektiivselt laulupeole. Nende meeste tahtejõu vilju naudime elujõulisena veel tänapäeval. Osalt eeltoodud vaimsusega võib seletada suurt julgust ja kõhklematust, millega eesti rahvas eesotsas talutarest põlvneva põllumeeskonnaga haaras kinni riiklikust iseseisvuse mõttest.

Maakultuuri tõusuaeg ja põllumehe roll eestluse mõtte kandjana suurenes veelgi iseseisvusaastatel. Eesti rahvas saavutas omariikluse 1918. aastal tänu väljakujunenud omavalitsustraditsioonile. Taaskord oli selle taga eesti põllumees kui rahvuslikkuse kandja. Nõnda omariiklusperioodi aegne põllumeesterakonna esimees August Jürman väitnud: "Kui meie tööle au anname, siis peame tõesti tunnistama, et meie riigi kandev majanduslik jõud on eesti põllumees. Ilma meie põllumehta ei oleks Eesti riiki." Riigi eksistentsi kujundanud olulisemaks ettevõtmiseks oli 1919. aasta maareform, mis kaotas senise mõisamajanduse ning tagas edu Vabadussõja lahinguväljal. 1930-ndateks oli põllumajandus kindlaim riikliku eksistentsi alustala ning põllumehed selle tugisambaks. Läbi ühistegevusliikumise juhtisid viimased piimaühingute, veeühingute, krediidiühingute, põllumeeste keskseltside ja muude ühistegeliste liikumiste näol eesti elu. Masinate tulek abilisteks põllumehele ja tihenev kaubandustegevuse võrk kergendasid töökoormust ning andsid rohkem vaba aega harrastusteks. Põllumeeste seltskondlike organisatsioonide vahendusel tõsteti maakultuuri taset. Laialt levis ütlus, et põllumehed kannavad oma õlul rahva saatust. Kodu ja perekond – need ongi Eesti Vabariik.

Samas vähenesid omariiklusaastatel erinevused maa ja linna vahel. Tolleaegse maakonstaabli tähelepanek aitab mõista maarahva moderniseerimise protsessi. "1938. aastal inspekteeriti siseministeeriumi korraldusel taludes esinevaid kemmergid. Sattusin metsaküla servas asuvasse tallu. Koputasin, keegi ei vastanud. Läksin uksest sisse. Vanaperenaine ketras. Mina küsisin: "Andeks, kas teil väljakäik juba on?" Naine ei tõstnud pead ja jätkas tööd. Küsisin uuesti:

"Kas teil väljakäik juba on?" Pead tõstmata mähitanud memm: "Imelik inimene! Kas sa siis ei tea, et kui on sissekäik, siis on ka väljakäik."

Põllumehe roll vaba eestluse mõtte kujundajana sai kesta kuni Teise maailmasõja aastateni. Okupatsiooni-võimu anastava tegevusega murdsid rahvuslikku rikkust kandnud rahvusliku põllumehe vaimsuse. Eesti talu sõltumatu üksusena sai kesta vaevalt kolmveerand sajandit.

Eesti naine rahvusliku põllumehe kujundajana

Eesti põllumehe kõrval on olnud varjatud abilisteks tuhanded maanaised, kes kandsid endas eesti meelt ja eesti südant. Tänu sellele, et naised taludes, külades, alevikes on suutnud aegade jooksul kanda mitut koormat korraga – kasvatada lapsi, olla meestega võrdselt põllul, hoolitseda söögilaua ja kehakatte eest ning olla kõige selle juures armastaja, julgustaja ning lohutaja. Tänu sellele olemegi kestnud maarahvana. Keerulistel aegadel on põllumehele kulunud ära naiste tulevikku vaatavad nõuanded ja hoiakud. Maanaised on olnud seltsitegevuses aktiivse vaimu kandjad. Samas kogeme seda ka maa soolaks peetava õpetajaskonna tegevusest, sest enamikest neist on naised. Nii on veel nende käes igas mõttes Eesti tulevik.

Rahvuslik põllumees eestluse mõtte kandja – tänapäevane reaalsus

Eestlased said 1920-ndatel esimest korda mitte ainult oma riigi, vaid ka oma maa peremeesteks. Tolle ajastu eesti külast pärinevad paljud elu põhiväärtused, mis on säilinud eestlasele omases mõtteviisis veel tänapäevalgi. Ikka assotsieerub pärisliku mõiste taluga. Ehk peitub talus rahvusliku põllumehe poolt kantud eestipärase individualismi algjuur.

"Siin on mu saatuse ja sugu, mu aja ja elu lugu", nõnda on öelnud Hando Runnel. Kahjuks on eesti küla jõud tänaseks päevaks liialt nõrgenenud ja kujundanud ümber ka väärtushinnangud. Noored lahkuvad massiliselt maalt, elujõulisemad käivad suurt raha teenimas välismaal ja põliselanikkond kahaneb – külad hääbuvad. Kunagiste talude asemele, mida hiilgeajal oli 140 000, on toimetamas põllumajanduslikud suurfirmad, millest paljud kuuluvad välismaalastele. Kuhu on tänapäeval kadunud ideaal, mis varasematel aastakümnetel oli kantud rahvusliku põllumehe igapäevast? Kes uutes oludes asunud kandma maa heaolu eest seisva rahvusliku põllumehe kuvandit? Kas selle olemasolu on nüüdses üha enam globaliseerivas ja linnastavas ühiskonnas vajalik?

Rahvuslikku mõtet kandva põllumehe mentaliteedi hägustumine on kaasa toonud taolise nähtuse taandumise kuid mitte kadumise. Tänapäeval kannavad rahvusliku põllumehe vaimu edasi need üksikud maaharijad kui ka ettevõtted ja seltsid, kes tegevuse jätkamisega maal kõige kiuste vastutuult rühivad ning teevad sellega elu võimalikkuse maal. Eesmärgiks püütakse säilitada ja luua maal töökohti ning pakkuda võimaluste piires sotsiaalseid hüvesid. Siiski on veel põllumajandusettevõtteid, kes on külaseltside tegevuse suurtoetajad ja panustavad ise maatöös peituvat rahvuslikkuse ideede säilitamiseks. Hea näide on ettevõtja Lembit Paali tegevus Pajusi mail. Töö ja leiva pakkumise kõrvalt taastab vanu taluhooneid, kohalikku mõisasüdan, rajanud kohalikku elu-olu tutvustava muuseumi ning hoiab elus rahvamuusika traditsioone. Õnneks ei ole taolise mõtteviisiga eestlased veel kantud "punasesse raamatusse" ja maaelu jätkusuutlikkust ei saa maha kanda. Tuleks veel rõhutada, et ei tohiks leppida kujunenud mentaliteediga, nagu peaksid maapered kasvatama lapsi suurlinnade tarbeks. Iga maapere uhkuseks võik olla, et vähemalt üks lastest jääks hoidma edasi elu kodutalus, kodukülas ja alevikus. Usun ja loodan, et seda mõistavad kord ka Eesti poliitikud. Loodame, et siis pole juba liiga hilja. Kogu Eesti nägu ja tulevik sõltub sellest, kuidas elab küla. Kui paljudele eestlastele on see koduks, kas siin jätkub tööd ja haridusvõimalusi. Mis kõige olulisem: kas maal säilib ka praeguste raskete majanduslike olude jooksul põllumeeste poolt aegade jooksul kujunenud rahvuslik mentaliteet.